

Bölüm: 1

ECZACILIK MESLEK KİMLİĞİ HİZMET SUNUM KALİTESİ VE ECZACILIK EĞİTİMİ

I. GİRİŞ

Eczacılık mesleği insan ve diğer canlıların sağlığı açısından koruyucu, tanı koyucu ve tedavi edici olarak kullanılan ilaçlar ve benzeri ürünlerle ilgili gerekli tüm bilgilerle donatılmış ve bu konudaki sorumlulukları yasalarla saptanmış profesyoneller olarak eczacılar tarafından aşağıdaki alanlarda sürdürülmektedir.

- i) İlaç üretimi
- ii) İlaç bilgisi üretimi
- iii) Mesleki hizmet üretimi

İlaç üretimi fonksiyonu, etken madde molekülünün tasarımı ve sentezlenmesi ya da doğal kaynaktan izolasyonu veya biyoteknolojik yöntemlerle elde edilmesi aşamasından başlayan bir süreçtir. Tüm klinik öncesi ve klinik basamaklara yönelik araştırma-geliştirme çalışmaları çerçevesinde, temel ve uygulamalı eczacılık bilimlerinin devreye girdiği bir fonksiyondur. Etken maddenin ilaç biçimine dönüştürülmesinin yanı sıra, ilacın kalitesine dönük çok yönlü yönetsel ve analitik-teknolojik etkinlikleri de kapsamaktadır.

Endüstriyel ölçekli ilaç üretimi, iyi imalat uygulamaları (GMP) ilkelerine uygun biçimde sürdürülmektedir. Eczanelerdeki majistral ve ofisinal ilaç hazırlanması ile ilgili koşulların ve kuralların açıkça ve ayrıntılı biçimde tanımlanması ve bunlara eksiksiz olarak uyulmasının sağlanması gerekmektedir.

İlaç bilgisi üretimi fonksiyonu, ilaca ve ilaç kullanımına ilişkin her türlü farmasötik, klinik ve sosyo-ekonomik verinin ve bilginin oluşturulması, sağlanması, derlenmesi, değerlendirilmesi, düzenlenmesi ve kullanıma sunulması sürecidir. Bu fonksiyon, yalnızca bilginin aktarılması değil, esas olarak danışmanlık hizmeti üretimi çerçevesinde yorumlanmalıdır.

Anılan fonksiyon, bir yandan verinin ve bilginin, diğer taraftan da danışmanlık kalitesinin güvencesi kavramını da içermektedir.

Eczacılık hizmeti üretimi fonksiyonu, ilaç ve ilaç bilgisi üretimi ile iç içe geçmiş bir dizi hizmetin sunum kapsamını ve biçimini ifade etmektedir. En geniş anlatımla, gerek ilaç, gerekse insan odaklı farmasötik bakım hizmetleri bütününe anlatan bir kavramdır. Bu hizmet grupları birbirinden bağımsız olmayıp, birçok konuda kesişmektedir. İlaçların seçimi, edinilmesi, depolanması, stok denetimi ve dağıtılması başlıklarından oluşan ilaç lojistiği yönetimi, bu kesişime bir örnektir. Diğer bir örnek, reçeteleme, reçete yanıtı ve kendi kendini tedavinin yönlendirilmesi basamaklarını kapsayan ilaç kullanım sürecidir.

İster ilaçların eczanedeki saklama koşulları gibi bireysel kapsamda, isterse ulusal ilaç politikasının çizilmesi gibi toplumsal boyutta olsun, eczacılık hizmeti üretimi fonksiyonu, hizmet kalitesine ilişkin çalışmaları da içermektedir.

Diğer taraftan, eczacılık hizmetlerinin temel konusu olan ilaç Dünya Sağlık Örgütüncce şöyle tanımlanmaktadır.

'Fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları kullananın yararı için değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması önerilen herhangi bir bileşik veya ürün.'

Bu tanımın yanısıra, 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanunda değişiklik yapılması amacıyla Türk Eczacıları Birliği'nce hazırlanan tasarı taslağında "İlaç" aşağıda olduğu üzere tanımlanmaktadır.

İLAÇ : Fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları ve semptomları başta insan olmak üzere, öncelikli olarak onun ve sırasıyla doğal çevremizde bulunan hayvan, bitki gibi varlıkların yararına değiştirmek ve/veya incelemek amacıyla kullanılan onsuz olunmaz özelliği ile toplumsal nitelikteki bir madde veya ürün.

Sonuçta, bu alanlarda sürdürülen fonksiyonlar "mesleki kimlik" olarak yansıyıp tanımlaması da aşağıdaki gibi yapılabilmektedir:

"Eczacılık, hizmet alanları, mesleki sorumlulukları, mesleki hizmet verilmiş yöntemleri ile hizmeti, diğer sağlık personeli ile ortaklaşa sürdürebilme koşulları toplumsal gelişmeler doğrultusundaki düzenlemelere açık bir yapılanma gösteren ve insanı ve çevresini fiziksel, biyolojik, ruhsal ve sosyal boyutları ve bireysel davranış kalıpları içerisinde algılayıp değerlendiren, sorunlarına gerçekçi ve kalıcı çözümler sağlayabilen bilimsel, temel bir sağlık disiplindir."

Bunun yanısıra, anılan tasarı taslağında, 'Eczacılık' aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

Eczacılık : Hastalıkların teşhis ve tedavisinde ve hastalıklardan korunmada kullanılan tabii ve sentetik kaynaklı ilaç hammaddelerinden hareketle değişik farmasötik tipte ilaçların hazırlanmasını; ilacın analiz yöntemlerini, farmakolojik etkisinin devamlılığını, ilacın hastaya sunulmasını, emniyet, etkinlik ve maliyet bakımından en iyi biçimde kullanılması amacıyla gözetimini, ilaçla ve hizmetle ilgili standardizasyon ve kalite güvenliğinin sağlanmasına yönelik eğitimi veren; ilaç kullanımını sonucu gerek birey gerekse toplum ölçeğinde ortaya çıkan çok yönlü sorunlara çözüm getirilmesinin esaslarını belirleyen meslek.

Bu "mesleki kimlik" tanımlaması başlıca şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Eczacının hizmet verdiği alanın belirlenmesi,
2. Eczacılık mesleğinin sorumluluklarının belirlenmesi,
3. Eğitim sonrası eczacıyı bekleyen konuların belirlenmesi,
4. Eczacılığın sürdürülebilme koşullarının belirlenmesi,
5. Mesleki hizmetin verilme yöntemlerinin belirlenmesi,
6. Meslekler arası ilişki ve dayanışma koşullarının belirlenmesi.

Bu yanıtların verilmesi durumunda da tanım, geleneksel eczacılık rolleri ile çeşitlenen mesleki rol veya rolleri tanımlamakta ve bu anlamda da, mesleki yeterlilik ve etkinliğin sürdürülme koşulları belirlenmektedir.

Bir mesleğin mesleki fonksiyonları, değişen toplumsal, bilimsel, teknolojik, politik ve ekonomik koşullara uyumlu bir gelişme ve büyüme gösterir. Geçmişteki en ileri ve fonksiyonel hizmetler, zamanla gelenekselleşmeye dönüşür ve ivmelenmeyi sağlayacak çalışmalar yapılmaz ise mesleki durağanlığa dönüşüm kaçınılmaz olur.

Binlerce yıllık mesleki tarih içerisinde kilometre taşı olarak başlıca üç dönemin varlığından söz edilmektedir. Bunlar:

- I.1. Geleneksel eczacılık hizmetleri dönemi
- I.2. İlaç üretiminde endüstrileşme dönemi
- I.3. Akılcı ilaç kullanımında insan odaklı uygulamalar dönemi

ii. ve iii. dönemler, "Çeşitlenen Eczacılık Hizmetleri" başlığı altında toplanabilir.

Geleneksel dönem, daha çok bitkisel, hayvansal ve madensel kaynaklardan ilaç hazırlama, saklama, etiketleme ve hastaya sunma şeklindeki fonksiyonları kapsayan bir dönemdir. Ampirik biçimde başlayan bu dönem son birkaç yüzyıldır eczanelerde bilimsel çerçeveye oturtulmuş ve 20. yüzyılın 40'lı yıllarına kadar, uzun bir süreci kapsar bir biçimde sürmüştür.

Bu dönemin değerlendirilmesi yapıldığında, geleneksel eczacılık hizmetine ilişkin mesleki rollerin halen varlığını devam ettirdiği, endüstrileşme ile birlikte ilaç üretimindeki rolü ve fonksiyonunun giderek azaldığı gözlenmektedir.

İlaç üretiminde endüstrileşme dönemi ise özellikle 1940'lı yıllardan başlayıp günümüzde de büyük bir ivme ile gelişmesini sürdürerek yaşanan bir zaman dilimini yansıtmaktadır.

Bu dönem ayrıca ilaç üretiminin eczacıların tekeline mültdisipliner bir yapıya dönüşüm sürecini de belirlemiş vaziyettedir.

Kuşkusuz, eczacı, ilacın geliştirilmesi ve endüstriyel ölçekte üretiminde asal meslek gruplarından birisi olarak fonksiyonunu sürdürmeye devam edecektir. Ancak, 1960'lardan sonra yüzyüze geline yeni mesleki fonksiyon perspektifi, eczacıyı, akılcı ilaç kullanımında yeni rollerini üstlenmesi zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır.

İşte bu yeni zorunluluktur ki, eczacıyı mesleki yeterlilik ve etkinliğini sürdürme sorumluluğunu çağdaş bir perspektif içine oturtarak yeni düzenlemeler ve dönüşümlerle kavramak durumunda bırakmaktadır.

Bilimsel ve teknolojik devrimi yakalayıp sanayileşme çağının ötesine geçiş yapmış bütün ileri ülkeler, eczacılık mesleği ve fonksiyonlarını geliştirme yönünde temel adımları atarken, öncelikle mesleki eğitimlerini yeni baştan düzenleme yoluna gitmişlerdir.

Öyle ise, mesleki yeterlilik ve etkinliğimizin sürdürülmesindeki sorumluluklarımızın neler olduğuna yanıt arama noktasında, eczacılık eğitimi olarak hangi düzeyde bulunduğumuzu saptamak, hedeflerimizi buna göre şekillendirmek, bunu hayata geçirecek bir eğitim programına geçiş yapmak zorunluluğumuz bulunmaktadır.

Bu zorunluluk çerçevesinde, tarihi perspektifleri yakalamak ve mesleğin çeşitlenen fonksiyon ve rollerinin temelinde yatan başlıca kavramları gözden geçirmek, aşağıdaki öncelikle ele alınmıştır.